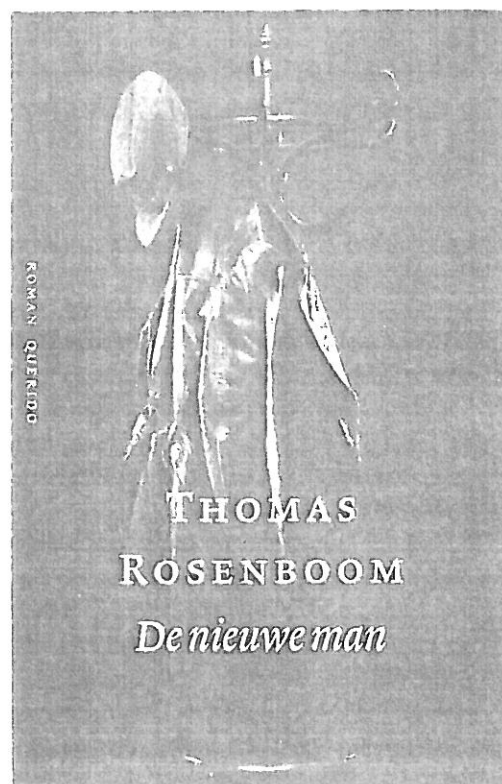

Analyse

De nieuwe man

QUERIDO, 2003

door Reyer Kraan

Het verhaal

1912. Aan het Damsterdiep, een smal kanaal tussen Groningen en Delfzijl, ligt bij het gehucht Wirdum de scheepswerf van Berend Bepol. Het is een bloeiend bedrijf. De prijzen zijn goed, aan orders geen gebrek. Bepol heeft de werf in 1900 geërfd van zijn vader en sindsdien zit hij op rozen. Bepol is 53, een kalm en tevreden mens, zelfvoldaan en corpulent. Hij woont op de werf met zijn vrouw Agaat – meestal kortweg Gaat genoemd – en hun 17-jarige dochter Ilse. Zijn grote tegenstrever in de roman is de meesterknecht Niesten, de stuwende kracht op de werf. Niesten werkt al van jongs af aan bij Bepol. Hij is uitgegroeid tot een oersterke werkman, zwijgzaam en ondoordringend.

1920. De situatie is ingrijpend veranderd. Bepol maakt zich grote zorgen. Allereerst om de economische malaise. De werf ligt er stil en verlaten bij.

Behalve om de recessie maakt Bepol zich zorgen om de familiale situatie. Zijn 25-jarige dochter Ilse is nog steeds ongetrouwd, hij zelf, 61 nu, heeft geen opvolger. Op een dag heeft hij een lumineus idee. Als hij een huwelijk zou kunnen arrangeren van Ilse met Niesten, zou hij twee vliegen in één klap slaan. Ilse aan de man gebracht en tegelijk zijn opvolging geregeld. De toekomst ziet er overigens somber uit. Bepol lijdt zware verliezen: de recessie duurt al bijna twee jaar. Geïmponeerd door

collega's gaat Bepol actief aan acquisitie doen. Niesten gaat naar Duitsland om een order te bemachtigen en keert terug met de spectaculaire opdracht voor de bouw van een ultramoderne zeesleepboot. Niesten bouwt de boot op een provisorisch dok in het weiland. De bouw is op tijd af, maar dan kan het schip niet worden gelaten te water.

Vervolgens maakt de roman een tijdsprong van tien jaar om de lezer te laten weten 'hoe het verder ging'. De kapper doet namelijk tien jaar na dato zijn verhaal aan een vriend, met uitzicht op de verroeste sleepboot die tot aan de waterlijn in het weiland is weggezakt. Onder de nieuwe naam *Ragtime* doet het karkas nog dienst als jeugdsociëteit.

Thematiek

Zoals vaker bij Thomas Rosenboom is het menselijk tekort aan zelfkennis het voornaamste thema: de neiging tot zelfoverschatting en zelfbedrog. Bepol en Niesten wedijveren in overmoed, die bij beiden tot hun val leidt. Het is hun neiging zich af te sluiten voor de werkelijkheid en – vooral bij Bepol – zich op te sluiten in hun verbeelding, die hun allebei noodlottig wordt. Niesten wendt zich van de werkelijkheid af door in hardnekkig stilzwijgen onverstoort te werken, waar hij ook is. Bepol vlucht in zijn 'filosofieren'. Het is voor hem een manier om greep op het bestaan te suggereren waar die juist helemaal ont-

breekt. Blind voor de realiteit bedwelmt hij zichzelf met eindeloze monologen, die dienen als bezweringsformules.

Een belangrijk subthema is de menselijke eenzaamheid, in casu de existentiële eenzaamheid van de vier personages. De drie zwijgende verhaalfiguren en de ene pathologische prater gaan elk hun eigen gang. Tussen moeder en dochter bestaat nog wel enig contact. Maar zowel Niesten als Bepol streeft en strijdt puur voor zichzelf. Communicatie tussen de twee ontbreekt volledig. In een helder ogenblik heeft Bepol als enige soms besef van zijn eenzaamheid. 'Zonder beklag of verzet nog, zich overgevend aan de rust rondom, voelde hij weer hoe alleen hij was, alleen met de Seewolf, zo verlaten allebei dat ze met elkaar samen waren' (p. 195).

Titel en motto's

De roman heeft een weinig sprekende, nogal vlakke titel. Met *De nieuwe man* wordt uiteraard Niesten bedoeld, de beoogde opvolger en toekomstige directeur van Bepol Scheepsbouw. Ten overvloede staan op de omslag zijn meest karakteristieke kledingstukken afgebeeld: zijn leren motorjas en zijn pet met klep (cf. p. 296).

Maar aan het eind van de roman komt de titel nogmaals op een verrassende manier in beeld. Na de mislukte tewaterlating ondergaat Bepol een merkwaardige metamorfose. In visionaire toestand sluipt hij door het donker naar Niestens huis. 'Zonder gewicht meer zweefde hij voort op een zucht, de zucht naar overgave, een andere man, een nieuwe man, die alleen nog maar wilde verschijnen nu hij zich niet meer verbergen kon' (p. 293). In zijn diepe ellende komt Bepol eindelijk ongenadig zichzelf tegen en hunkert ernaar 'een nieuwe man' te zijn.

Structuur en techniek

Vergeleken met Rosenbooms vorige historische romans, *Gewassen vlees* en *Publieke werken*, heeft *De nieuwe man* een heel eenvoudige structuur. De geschiedenis wordt, behalve het slot-hoofdstuk, geheel verteld vanuit het perspectief van Bepol. Het verhaal wordt verteld met ironische distantie, vaak met nauwelijks verholten spot, soms met leedvermaak.

De eerste twee hoofdstukken van de roman spelen in 1912 en kunnen gelezen worden als een uitvoerige proloog. (Ook Rosenbooms twee eerdere historische romans beginnen met een lange proloog.) Dan verspringt het verhaal naar 1920 en wordt in de volgende hoofdstukken (III t/m XV) strikt chronologisch verteld. In die periode, van herfst 1920 tot maart 1923, wordt de chronologie regelmatig met dag, datum en jaartal aangegeven.

Het slothoofdstuk, *PS* getiteld, speelt tien jaar later. In de trant van sommige negentiende-eeuwse romans krijgt de lezer in kort bestek te horen hoe het met de verschillende verhaalfiguren is afgelopen. Je zou kunnen zeggen dat die toegift

afbreuk doet aan het eigenlijke slot van de roman, omdat de indruk van een onafwendbare fatale mislukking erdoor verzwakt wordt.

Personages

In zijn essaybundel(tje) *Aanvallend spel* (2002) zet Thomas Rosenboom uiteen welke criteria hij hanteert bij het schrijven van zijn romans. Wat de personages betreft laat hij weten, dat hij niets opheeft met het bekende onderscheid tussen *round* en *flat characters* (*Aanvallend spel*, p. 31). Voor hem is het ideaal, dat de auteur 'de personages terugbrengt tot één enkele karaktertrek' (p. 72). Voor Rosenboom moet de hoofdpersoon een *strevend* personage zijn, iemand die uit alle macht een doel, een *persoonlijk* doel, najaagt.

Aan dat criterium voldoen Bepol en Niesten allebei. Bepol is eigenlijk een wat kinderlijk personage, dat buiten de werkelijkheid staat. Het is een met zichzelf ingenomen prater, bevlogen maar blind voor wat anderen beweegt. Ondanks alle stemmingswisselingen is zijn grote doel: vriendschap met Niesten sluiten, hem in het zadel helpen, door nauwe samenwerking hem de onmisbare ruggensteun geven om de werf groot te maken. Maar in dat streven schiet hij zijn doel voorbij. Hij onttekent krachten die hij niet meer beheersen kan, met een rampzalige afloop als gevolg.

Rosenboom toont weinig compassie met zijn personage. In een genadeloos gesponnen intrige wordt de held tot antiheld omgevormd. De trotse directeur verdwijnt als een huilend kind uit beeld.

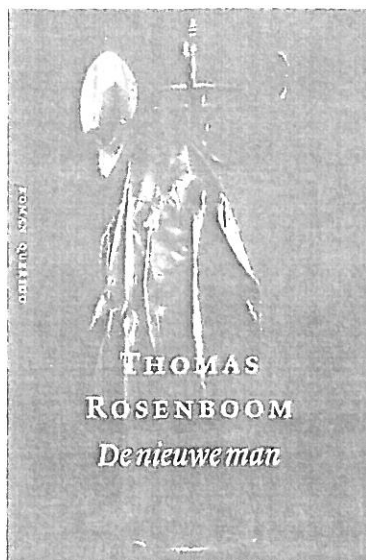
Niesten is in veel opzichten volkomen het tegendeel van Bepol. Hij is enorm groot en sterk, ongenaakbaar, stug en ondoorgrondelijk. Tegenover de botaniserende en filosoferende Bepol staat de keiharde doener Niesten. Zijn raadselachtige zwijgzaamheid wordt gesymboliseerd door het feit dat Bepol niet eens weet of Niesten zijn voor- of zijn achternaam is (p. 58). Maar ook Niesten is een strever met één doel: in niets afhankelijk zijn van Bepol, het helemaal op eigen kracht redden. Hij lijdt onder Bepols goedbedoelde bemoeizucht en sluit zich volledig voor hem af. Nooit heeft hij één woord van dank of waardering uitgesproken. Hij zwijgt en werkt voor zijn ene doel: op eigen wieken drijven en Bepol zo mogelijk overtreffen.

De twee vrouwen, moeder Agaat en dochter Ilse, zijn overwegend zwijgende achtergrondfiguren. Agaat, verzuurd en miskend, haalt een enkele keer fel uit naar haar man. Voor Ilse is ze af en toe de troostende toevlucht. Ilse zwijgt nog consequenter dan haar moeder en haar man. Een enkele keer rent ze naar haar kamer en barst in snikken uit. Verder geen woord.

Taal en stijl

Thomas Rosenboom heeft een aparte, enigszins gedragen schrijfstijl. Heel precies, gedocumenteerd en gedetailleerd, vertelt hij zijn verhaal. Bepols voorkeur voor 'bloemrijke taal'

auteurskatern

en diens 'lust tot beeldspraak' vertonen trekken van een zelfportret. Rosenbooms taal is sterk beeldend, zijn woordgebruik ongevoel, historiserend, vol archaïsmen en (oude) vaktermen. Dat gebruik van vakjargon – in dit geval op het gebied van de scheepsbouw – is geen etaleren van geleerdheid. Het is zo goed geïntegreerd in het verhaal, dat het volkomen natuurlijk klinkt.

Rosenbooms stijl kenmerkt zich door een zekere traagheid en wijdlopigheid. Kwistig strooiend met puntkomma en dubbele punt bouwt hij veel lange zinnen. Zinnen die zich uitstrekken over vijftien tot twintig regels zijn geen uitzondering. Zelfs zinnen die bijna een hele pagina beslaan komen voor (bijvoorbeeld p. 152). Die neiging tot wijdlopigheid past niet alleen uitstekend bij de ongeremd orerende Bepol, maar accentueert ook de ironische distantie die de verteller in acht neemt.

Rosenboom heeft er nooit een geheim van gemaakt dat hij schrijft om te vermaken. Zijn humor, vooral in de vorm van ironie, speelt dan ook een grote rol in de roman. Zo blijkt de naam Berend Bepol een variant op de naam van de historische figuur Arend Apol, scheepsbouwer aan het Damsterdiep. Speelse verwijzingen naar titels van bekende romans, zoals naar *Gesponnen suiker* van Jan Wolkers (p. 100) en naar Rosenbooms eigen roman *Publieke werken* (p. 75, 117) werken bepaald komisch. Dat is ook het geval met tal van scènes, bijvoorbeeld met de kolderieke optredens van de lokale blaaskapel. Het is duidelijk dat Rosenboom in *De nieuwe man* zijn stilistisch meesterschap opnieuw in dienst stelt van zijn beproefde recept: amusement met een dramatische afloop.

Reacties

Over gebrek aan waardering voor *De nieuwe man* had Thomas Rosenboom niet te klagen. Zijn derde historische roman werd vrijwel zonder uitzondering zeer lovend besproken. Een boek

van 'hilarische en huiveringwekkende schoonheid' noemde Robert Anker het (*Het Parool*, 28 februari 2003). 'Een meesterwerk, niet minder dan dat', oordeelde Tom van Deel (*Trouw*, 1 maart 2003). 'Een verbluffend boek, op het griezige af', luidde de typering van Marja Puijs (*De Groene Amsterdammer*, 1 maart 2003). En voor Jeroen Vullings was Rosenboom 'de grootste vakman in ons taalgebied' (*Vrij Nederland*, 1 maart 2003). Meer reserves klonken door in de recensies van Thomas van den Bergh en van Hans Goedkoop. Van den Bergh verwees naar Rosenbooms essays in *Aanvallend spel* en stelde: 'De schrijver zou er goed aan doen zijn schrijfcriteria iets minder star te hanteren'. Van den Berghs 'eerste (en enige) grote bezwaar' was namelijk dat Rosenbooms romans te stereotiep verlopen en daardoor te veel op elkaar lijken. 'Het is soms alsof je een variant op *Publieke werken* leest'. Niettemin vond Van den Bergh het 'een prima roman' (*Elsevier*, 1 maart 2003).

Ook Hans Goedkoop benaderde de roman vanuit Rosenbooms theorie in *Aanvallend spel*. Zijn voornaamste bezwaar was, dat het Rosenboom blijkbaar louter gaat om 'de spanning van de vorm. Over de inhoud, over de thematiek geen woord, waar het om gaat is te verstrooien en te verleiden tot de lezer aan je lippen hangt. Om te *amuseren* dus'. Goedkoop vindt dit te mager, ook al wordt de roman dankzij Rosenbooms vakmanschap 'grote kunst', 'topamusement'. In die laatste typering schuilt zowel Goedkoop's waardering als zijn voorbehoud (*NRC Handelsblad*, 28 februari 2003).

Voor wie meer wil weten

- Anker, Robert. 'Hilarische en huiveringwekkende schoonheid'. In: *Het Parool*, 28 februari 2003.
- Bergh, Thomas van den. 'De Rosenboom-norm'. In: *Elsevier*, 1 maart 2003.
- Deel, T. van. 'Een zeeschip wegzakkend in een weiland'. In: *Trouw*, 1 maart 2003.
- Goedkoop, Hans. 'Het leven is gestolde angst'. In: *NRC Handelsblad*, 28 februari 2003.
- Pam, Max. 'Een roestig noodlot'. In: *HP/De Tijd*, 7 maart 2003.
- Peters, Arjan. 'Orakelende sigaar, zwijgend sjekkie'. In: *de Volkskrant*, 28 februari 2003.
- Puijs, Marja. 'Borstig voortschrijdend, of: de hatelijke lach'. In: *De Groene Amsterdammer*, 1 maart 2003.
- Schut, Lies. 'Het maximale bereiken'. In: *De Telegraaf*, 28 februari 2003.
- Vogel, Willem. 'Als een zeilschip op de wind'. In: *Leids Dagblad en Haarlems Dagblad*, 1 maart 2003.
- Vullings, Jeroen. 'Rosenbooms Icarusjes'. In: *Vrij Nederland*, 1 maart 2003.

boek-delen LEZERS AANBIEDING

Aanvallend spel gratis voor wie snel reageert

In *Aanvallend spel* zijn de lezingen gebundeld die Thomas Rosenboom hield als gastschrijver aan de Universiteit van Groningen. Deze bieden een prima kennismaking met Rosenbooms opvattingen over het schrijven en geven ook inzicht in zijn eigen leesvoorkeuren.

boek-delen verdeelt tien exemplaren van *Aanvallend spel* onder haar lezers. Wilt u in aanmerking komen voor een exemplaar, stuur dan vóór 5 september een briefkaart met uw naam en adres en de vermelding *Aanvallend spel* naar: Biblion Uitgeverij, redactie *boek-delen*, postbus 437, 2260 AK Leidschendam. De eerste tien inzenders krijgen het boekje toegestuurd.

DISCUSSIETIPS

Onderstaande vragen bieden mogelijke aanknopingspunten voor de bespreking van *De nieuwe man*. Uiteraard gaat het hierbij niet om vragen waarop slechts een goed of fout antwoord mogelijk is. Een aantal vragen komt ook aan de orde in de analyse. Dat biedt de mogelijkheid je eigen mening of de meningen binnen de leeskring te vergelijken met de hier aangeboden interpretatie.

Het lijkt alsof de personages nauwelijks met elkaar communiceren. Moeder, dochter en Niesten lijken zich altijd te hullen in een stilzwijgen, vooral in de buurt van Bepol. Welke invloed zou het gekozen perspectief – dat steeds bij Bepol ligt, die zichzelf graag hoort praten en nauwelijks naar anderen luistert – kunnen hebben op hoe je daar als lezer tegenaan kijkt? Wat vind je er van dat het perspectief nooit bij de andere personages ligt?

In *Metro* van 3 maart 2003 wordt Rosenboom gevraagd of hij tijdens het schrijven zelf de beklemming voelt die in sommige passages in het boek voorkomt. Hij antwoordt bevestigend: 'Iedereen is zo op elkaar gericht. Men kan niet weg. Het is alsof men is opgesloten in dat kleine toneel van die scheepswerf. Heel benauwend'. Hoe benauwend vond jij het verhaal tijdens het lezen? Welke factoren speelden daarbij een rol?

Voor Rosenboom is het ideaal dat de auteur de personages terugbrengt tot één enkele karaktertrek. Hij doet dat in *De nieuwe man*, zelfs met het hoofdpersonage. Kun je dat waarderen of had je liever driedimensionale personages gezien? Hoe beïnvloedt dit je waardering voor het boek?

Wat vind je van de enigszins gedragen stijl van Rosenboom?

- 5 Arjan Peters schrijft in *de Volkskrant* van 28 februari 2003: 'Wederom heeft hij zich uitvoerig gedocumenteerd, hetgeen dit keer leidt tot staaltjes zoetvloeiende scheepsbouwlyriek die een lust voor oog en oor zijn'. Wat vind jij van Rosenbooms veelvuldig gebruik van vakjargon? Ben je het met Arjan Peters eens?

Is Rosenbooms recept van 'amusement met een dramatische afloop' (zie de paragraaf over taal en stijl) voor jou een goed of minder geslaagd recept? Wat vind je van de mening van *Elsevier*recensent Thomas van den Bergh als hij schrijft dat hierdoor Rosenbooms romans te stereotiep verlopen?

In *Vrij Nederland* (1 maart 2003) schrijft Jeroen Vullings dat 'het Kwaad wordt beloond in Rosenbooms roman-universum'. Is deze uitspraak volgens jou ook van toepassing op *De nieuwe man*? Zo ja, in welke betekenis en op welke manier?

Arjan Peters is in *de Volkskrant* van mening dat *De nieuwe man* barstensvol scènes en formuleringen zit die bij de lezers menige grijs en gniffel zullen verwekken. Bij welke scènes heb je moeten gniffelen? En bij welke formuleringen?

Zoals Jeroen Vullings in *Vrij Nederland* schrijft weet de lezer van meet af aan al dat het mis zal gaan. Aan de afloop ontleent de roman dus weinig spanning. Toch spreekt menig recensent van een goede spanningsboog in het verhaal. Hoe beoordeel jij de spanning in het boek? Weet Rosenboom de spanning voldoende vast te houden?

- 10 Hoe beoordeel je het einde van de roman? Had Rosenboom het laatste hoofdstukje, over hoe het met de verschillende verhaalfiguren is afgelopen, weg moeten laten? Waarom wel of niet?

Win een Rosenboom Boekenpakket!

Doe mee aan de prijsvraag op pagina 32 en u maakt kans op een boekenpakket met alle leverbare titels van Thomas Rosenboom. Het pakket bestaat uit de romans *Vriend van verdienste*, *Gewassen vlees*, *Publieke werken* en *De nieuwe man* en de lezingenbundel *Aanvallend spel*.

boek-delen in 2004

boek-delen verschijnt ook volgend jaar vier keer. De abonnementsprijzen voor de jaargang 2004 zijn als gevolg van kostenstijgingen iets verhoogd. De prijs van een individueel abonnement bedraagt in 2004 € 30,05. Een leeskringabonnement (minimaal drie abonnementen op één adres) kost volgend jaar € 24,90 per abonnement. Deze prijzen zijn inclusief BTW.